

Prof. dr hab. Tadeusz Stryjakiewicz
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Karola Wałachowskiego
pt. „Konsekwencje utraty statusu miasta wojewódzkiego dla rozwoju
społeczno-gospodarczego miast w Polsce”**

I. Charakterystyka rozprawy; układ treści i jego ocena

Recenzowana rozprawa napisana została na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie pod kierunkiem promotora – prof. UEK dra hab. Dariusza Żmiji oraz promotora pomocniczego – dr Moniki Musiał Malago. Doktorant ubiega się o stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Rozprawa zawiera 191 stron tekstu, w który włączono 25 tabel, 9 rysunków (w tym 5 map podziału administracyjnego Polski) i 20 wykresów, a ponadto 24 strony bibliografii.

Praca składa się z wprowadzenia, 6 rozdziałów podzielonych na liczne podrozdziały oraz podsumowania i wniosków końcowych. Struktura pracy – w ogólnym ujęciu – jest przejrzysta i odnosi się do najważniejszych kwestii związanych z podejmowaną problematyką badawczą, zarówno w perspektywie teoretyczno-przeglądowej (rozdziały 1, 2 i 3), jak i empirycznej (rozdziały 4, 5 i 6). W tym miejscu mam jedynie dwie uwagi redakcyjne:

- a) cele pracy i hipotezy badawcze są zbyt słabo wyeksponowane w formalnej strukturze rozprawy (są wymienione w tekście wśród wielu innych zagadnień w ramach Wprowadzenia);
- b) w podrozdziałach 4.4, 4.5, 5.2 niepotrzebne jest wyodrębnianie kolejnych **pojedynczych** podrozdziałów, zwłaszcza gdy ich tytuły są bardzo podobne (por. 5.2, 5.2.1).

II. Ocena merytoryczna

W recenzowanej rozprawie Doktorant podejmuje temat wpływu statusu administracyjnego na rozwój społeczno-gospodarczy miast. Jak słusznie zauważa w oparciu o przegląd literatury, wyjaśnienie istoty i mechanizmów tego wpływu stanowi „lukę poznawczą” w badaniach przestrzenno-ekonomicznych. Mgr Wałachowski próbuje wypełnić tę lukę na przykładzie miast

polskich, które utraciły status miasta wojewódzkiego po wprowadzeniu reformy administracyjnej z 1999 r. W tym kontekście formułuje cel pracy, cele szczegółowe oraz hipotezy badawcze. Hipoteza główna (rozwinęta w trzech hipotezach szczegółowych) zakłada, że „utrata statusu miasta wojewódzkiego w wyniku wprowadzenia reformy administracyjnej z 1999 r. wpłynęła negatywnie na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego tych miast” (s. 9). Weryfikacja hipotez została dokonana zarówno za pomocą metod ilościowych, jak i jakościowych, co - podobnie jak wybór tematu rozprawy – zasługuje na pozytywną ocenę. Bardziej szczegółowa ocena merytoryczna rozprawy zostanie przedstawiona poniżej w odniesieniu do poszczególnych jej części (rozdziałów).

Rozdział pierwszy poświęcony jest problematyce teoretycznej rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Punktem wyjścia jest dyskusja na temat definicji miasta oraz miejsca problematyki rozwoju miast w teoriach ekonomicznych. W dalszej części Doktorant poświęca wiele uwagi pojęciom wzrostu i rozwoju, a w szczególności rozwoju regionalnego, lokalnego i rozwoju miast. W kolejnym podrozdziale prezentuje wybrane koncepcje rozwoju miast, czynniki, bariery i uwarunkowania tego rozwoju, a dalej funkcje miast (podrozdział 1.4). W moim przekonaniu ten podrozdział lepiej byłoby przenieść do następnego rozdziału 2, zatytułowanego „Funkcja administracyjna w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego miast”. W rozdziale tym mgr Wałachowski przedstawia najpierw miejsce funkcji administracyjnej w wybranych teoriach rozwoju społeczno-gospodarczego miast, a następnie mechanizmy oddziaływania funkcji administracyjnej na ten rozwój.

Oba oceniane rozdziały, tzn. pierwszy i drugi, pokazują dobrą znajomość literatury przedmiotu (zwłaszcza ekonomicznej) oraz umiejętność jej logicznego porządkowania, a także znajomość wielu różnych koncepcji teoretycznych. Szczególną „wartość dodaną” wnosi podrozdział 2.3, w którym Doktorant zidentyfikował mechanizmy oddziaływania funkcji administracyjnej na rozwój społeczno-gospodarczy miast, odnosząc je do czterech obszarów wpływu: (1) korzyści aglomeracji, (2) dostępu do usług publicznych, (3) bliskości władzy i związanego z nią „pierwszeństwa” inwestycji publicznych, (4) prestiżu stołeczności. Ta część rozprawy, będąca wynikiem własnych przemyśleń Autora popartych literaturą, stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny.

W odniesieniu do pierwszych dwóch rozdziałów rozprawy mam kilka uwag krytycznych lub polemicznych, które przedstawiam w punktach poniżej:

- 1) W moim przekonaniu, biorąc pod uwagę cel pracy, Doktorant za dużo uwagi poświęca teoriom rozwoju **regionalnego**, które – w Jego zamierzeniu – miały zapewne stanowić „tło” do dyskusji na zasadniczy temat, tj. miejsca funkcji administracyjnej w koncepcjach rozwoju miast. Tymczasem – biorąc pod uwagę proporcje – wybijają się one na „plan główny” tej części rozprawy, stanowiąc przy tym często kompilacje innych opracowań.
- 2) Mimo ogólnie dobrej znajomości literatury ekonomicznej, w rozdziałach tych brakuje odniesień do niektórych ważnych prac (i koncepcji) z geografii miast. Mam tu na myśli w szczególności podrozdział 2.2.2. zatytułowany „Teoria bazy ekonomicznej”, w którym – mimo umieszczenia w bibliografii – brak jest jakiegokolwiek wzmianki o monografii Kazimierza Dziewońskiego „Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast: Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań”, która weszła do kanonu literatury światowej w tym zakresie, m.in. ze względu na zaproponowane w niej metody pomiaru funkcji egzogenicznej i endogenicznej miasta. Podobnie w podrozdziale 2.2.3. pt. „Teoria zależności od ścieżki” brak jest odniesień do licznych prac Krzysztofa Gwosdza i innych autorów z Uniwersytetu Jagiellońskiego¹, a ponadto także do pracy Anny Mielleszko „Koncepcja *path dependence* w ekonomii” (Białystok, 2020).
- 3) W tabeli 2, zatytułowanej „Typologia wybranych teorii rozwoju regionalnego” na s. 26, mieszane są pojęcia teorii i strategii. Z kolei w tabeli 5 na s. 33 jest dla mnie niezrozumiałe dlaczego niektóre wyróżnione przez Doktoranta czynniki ekonomiczne rozwoju miast, takie jak „koncentracja przemysłu” czy „struktura przemysłu” ograniczone są wyłącznie do działalności przemysłowej. Przecież – zwłaszcza w odniesieniu do miast, którymi mgr Wałachowski się zajmuje – niezwykle istotna jest również działalność usługowa.
- 4) W podrozdziale 2.1.2. zatytułowanym „Stołeczność a funkcja administracyjna” nie do końca jest jasne operacyjne zdefiniowanie przez Doktoranta pojęcia stołeczności. Na przykład: czy wzmiankowane na s. 47 metaforyczne pojmowanie stołeczności („Zakopane jako stolica polskich sportów zimowych”) znajduje swoje przełożenie na część empiryczną rozprawy, czy też stołeczność pojmowana jest w niej wyłącznie jako status

¹ Najważniejsze tytuły: Gwosdz K. (2004). Koncepcja zależności od ścieżki (*path dependence*) w geografii społeczno-ekonomicznej, *Przegląd Geograficzny*, 76,4, s. 433-456 oraz Gwosdz K., Micek G. (2020). Teoria zależności od ścieżki w polskich studiach regionalnych i geografii ekonomicznej, W: W. Jagodziński i W. Rakowski (red.), Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – Instytucje – Metodologia, Poznań, s. 203-220.

administracyjny (jeśli tak, to od jakiego poziomu hierarchicznego miast możemy mówić o „prestżu stołeczności”?).

- 5) W podrozdziale 2.3.1. występują nieporozumienia związane z tłumaczeniem angielskich terminów *economies of agglomeration* (s. 62) i *agglomeration economics* (por. przypis na s. 27). Doktorant miesza te pojęcia, tytułując podrozdział „Korzyści ekonomii aglomeracji”, a dalej pisząc w pierwszym zdaniu: „Ekonomia aglomeracji (ang. *economies of agglomeration*) opisuje korzyści...”. *Economies of agglomeration* – w liczbie mnogiej – to właśnie korzyści aglomeracji, a nie ekonomia aglomeracji (*economies* mają tu znaczenie podobne do *advantages*).

Rozdział trzeci rozprawy poświęcony jest konsekwencjom reformy administracyjnej z 1999 r. dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Doktorant dokonuje w nim najpierw przeglądu zmian administracyjnych w Polsce do 1999 r., następnie prezentuje założenia i przebieg reformy administracyjnej z 1999 r., a na końcu ocenę jej skutków, w szczególności w odniesieniu do byłych stolic województw. Rozdział ten jest logicznie uporządkowany i wykazuje dobrą wiedzę Autora w zakresie omawianych zagadnień. Miejscami (zwłaszcza w podrozdziałach 3.1. i 3.2.) opis procesu reform administracyjnych jest zbyt szczegółowy, wykraczający poza temat rozprawy. Brakuje w nim natomiast m.in. odwołań do ważnej monografii Tomasza Kaczmarka pt. „Struktury terytorialno-administracyjne i ich reformy w krajach europejskich” (2005), które pozwoliłyby na „osadzenie” polskich reform w szerszym kontekście (zarówno teoretycznym jak i przestrzennym - międzynarodowym). Ponadto tytuł podrozdziału 3.3.2. byłby bardziej zgodny z jego treścią, gdyby zaznaczono w nim, że chodzi o przegląd badań **ilościowych** dotyczących wpływu reformy administracyjnej z 1999 r.

W rozdziale czwartym na wysoką ocenę zasługuje prezentacja rozbieżnych ścieżek rozwoju byłych i obecnych miast wojewódzkich w Polsce w latach 1995-2021. Analiza ta, rzetelnie przeprowadzona, oparta jest na danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego i obejmuje najważniejsze elementy składowe rozwoju miast: demografię, rynek pracy, strukturę gospodarczą, finanse publiczne i kapitał społeczny. Moje wątpliwości budzi jedynie łączenie w tytule jednego z podrozdziałów (4.6.) liczby noclegów udzielonych w miastach (jako miernika funkcji egzogenicznych) z kapitałem społecznym (który ze swej istoty ma charakter bardziej endogeniczny, lokalny).

Jednym z najważniejszych rozdziałów, bezpośrednio powiązanych z realizacją celu rozprawy, jest rozdział piąty, w którym Doktorant dokonuje oceny poziomu rozwoju społeczno-

gospodarczego byłych i obecnych miast wojewódzkich w Polsce w latach 1995-2021 na podstawie syntetycznego wskaźnika obliczonego za pomocą metody unitaryzacji zerowanej. Do konstrukcji tego wskaźnika wykorzystano 6 zmiennych diagnostycznych. Dobór zmiennych, poprawność obliczeń i sposób prezentacji wyników nie budzą zastrzeżeń. Rozdział ten pokazuje dojrzały warsztat metodyczny Autora w zakresie analizy ilościowej. Pewien niedosyt budzi natomiast interpretacja wyników, w szczególności tych, które wydają się „niespodziewane”, na przykład:

- 1) Z czego może wynikać bardzo wysoka pozycja takich ośrodków miejskich jak Zielona Góra, Ostrołęka, Zamość czy Biała Podlaska w rankingu syntetycznego wskaźnika rozwoju społeczno-gospodarczego w latach 1995-1998 (tabela 17 na s. 150)?
- 2) Czy w przeprowadzonej analizie uwzględniono potrzebę korekty danych wynikającą ze zmian granic niektórych badanych jednostek terytorialnych?

Odpowiedzi na te pytania będę oczekiwał podczas obrony recenzowanej dysertacji.

Rozdział szósty rozprawy ma charakter komplementarny w stosunku do wcześniejszego rozdziału. Jest on oparty na 13 pogłębionych wywiadach eksperckich. Kwestionariusz wywiadu został skonstruowany poprawnie, z wyjątkiem dwóch pytań (jedno z nich: „Jakie czynniki sprawiły, że utrata statusu **silnie wpływała** na rozwój społeczno-gospodarczy byłych stolic województw?” zawiera sugestię odpowiedzi). W mojej ocenie rozdział ten dostarcza najbardziej wartościowych wyników poznawczych, wcześniej rzadko udokumentowanych w literaturze, dotyczących np. ambiwalentnej roli Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych lub znaczenia stolic katolickich diecezji i generowanych przez nie efektów zewnętrznych, podobnych do administracji publicznej. Rozdział ten jest również ważnym głosem w dyskusji na temat potrzeby silniejszej terytorializacji polityki rozwoju. Kończą go prawidłowo sformułowane rekomendacje dla polityk publicznych ukierunkowanych na byłe stolice województw.

Rozprawę zamyka rozdział zawierający podsumowanie i wnioski końcowe. Autor odnosi się do postawionych na wstępie hipotez, wskazuje na niektóre ograniczenia przeprowadzonych badań i proponuje potencjalne kierunki ich kontynuacji. Rozdział ten pokazuje umiejętność syntetyzowania wiedzy przez Doktoranta, a jedynym elementem, z którym nie do końca się zgadzam jest zawarta w nim samoocena dotycząca unikalności badań i zastosowanych w nich metod (s. 190).

III. Ocena formalna

Jako całość, recenzowana praca nie budzi poważniejszych zastrzeżeń z formalnego punktu widzenia. Jej mocną stroną są m.in. czytelne wykresy i tabele. Z recenzenckiego obowiązku wymieniam poniżej kilka grup usterek, które należałoby usunąć w przypadku publikacji rozprawy.

1) Nieprecyzyjność niektórych sformułowań i błędy stylistyczne, np.:

- na s. 10 i 11: „Ostatnim opisywanym wymiarem był kapitał społeczny oraz **liczba odwiedzających miast ...**”;
- na s. 16: błąd stylistyczny w opisie cech miast (dwóch ostatnich);
- na s. 23: „Rozwój lokalny i rozwój miast są stosunkowo młodymi dziedzinami naukowymi, wewnątrz ekonomii” (pojęcie „dziedziny naukowej” jest najczęściej inaczej rozumiane, m.in. w obecnie obowiązującej klasyfikacji nauki w Polsce; w dodatku problematyka rozwoju lokalnego i rozwoju miast jest przedmiotem zainteresowania również innych dziedzin i dyscyplin naukowych);
- na s. 52: „Teoria miejsc centralnych tworzy hierarchię miast” (to nie teoria tworzy tę hierarchię, ona ją jedynie opisuje, porządkuje i formalizuje w postaci modelu heksagonalnego);
- na s. 164: „Konsekwencje reformy administracyjnej na rozwój gospodarczy”; podobnie w tytule rozdziału 6.2.2. - powinno być: „Konsekwencje **wplywu** reformy administracyjnej z 1999 r. na rozwój społeczno-gospodarczy miast”.

- 2) Dość liczne błędy w pisowni, np. w tytule podrozdziału 6.2.4., w przypisie na s. 12, braki tzw. umlautów (przegłosów) w pisowni nazwisk niemieckich (w szczególności w tabeli 2), *window of oppurtunity* (zamiast *opportunity*) na s. 59, a ponadto tzw. literówki.
- 3) Duże dysproporcje objętości niektórych rozdziałów i podrozdziałów.
- 4) Omawiając poszczególne koncepcje teoretyczne (a także w bibliografii) należałoby najpierw podawać ich pierwotne źródła (i rok powstania), a dopiero później ich tłumaczenia na języki angielski lub polski (dotyczy to w szczególności teorii W. Christallera i A. Lösch).

IV. Całościowa ocena rozprawy i konkluzja

W wyniku przeprowadzonego postępowania badawczego Doktorantowi udało się osiągnąć zakładany cel pracy, tj. przeprowadzić, stosując tzw. triangulację metodologiczną, ocenę wpływu

utrąty statusu miasta wojewódzkiego na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miast w Polsce. Istotną „wartością dodaną” jest dokonanie tej oceny w perspektywie krótko-, średnio- i długookresowej. Badania potwierdziły negatywny wpływ utraty statusu administracyjnego na poziom rozwoju, nie była to jednak prawidłowość powszechna. Autor słusznie zauważa (s. 189), że w niektórych miastach występowały takie czynniki rozwojowe, które ograniczały ten negatywny wpływ. Bliższa identyfikacja tych czynników winna stać się przedmiotem dalszych badań. W wymiarze poznawczym istotną wartość recenzowanej rozprawy – poza podkreślonymi przez Doktoranta wynikami badań ilościowych - upatruję w rozpoznaniu mechanizmów oddziaływania funkcji administracyjnej na rozwój społeczno-gospodarczy miast i podjęciu próby ich klasyfikacji, a w wymiarze aplikacyjnym - w potwierdzeniu hipotezy o niewystarczającym wsparciu władz centralnych dla badanej grupy miast oraz w konkretnych rekomendacjach dla polityk miejskich na różnych poziomach władzy publicznej: centralnym, regionalnym i lokalnym.

Doktorant słusznie zauważa, że niektóre z podejmowanych przez Niego problemów badawczych wymagają dalszych, bardziej szczegółowych badań. Obok tych wymienionych na s. 191, zwróciłbym uwagę na jeszcze jeden problem: potrzebę konfrontacji przeprowadzonych badań z doświadczeniami międzynarodowymi (czego mi w dysertacji zabrakło, a co jest ważne z punktu widzenia wkładu w rozwój teorii szeroko pojętej gospodarki przestrzennej). Zachęcałbym również do podjęcia polemiki z niektórymi poglądami ekspertów. Przykładowo: czy przytaczane na s. 169 stwierdzenie jednego z nich: „Każde z działań, które finansowane jest z pieniędzy centralnych ma charakter miastotwórczy...” można uznać za swoistą „pochwałę centralizacji”? Chciałbym znać pogląd Doktoranta w tej kwestii i mam nadzieję, że obrona doktoratu będzie okazją do dyskusji na ten ważny temat.

Całościowa ocena recenzowanej rozprawy nie jest łatwa, gdyż postępowanie doktorskie prowadzone jest w dyscyplinie „ekonomia i finanse”, a problematyka badawcza mieści się na pograniczu tej dyscypliny oraz geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Nie wgłębiając się w zasadność formalnego podziału dyscyplin stwierdzam, że rozprawa mgra Karola Wałachowskiego spełnia warunki określone w Art. 187.1 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018r. z późniejszymi zmianami (Dz.U. 2022, poz. 574), tzn. że (1) prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz (2) przedmiotem tej rozprawy jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Przedstawione w recenzji uwagi, mimo że dość liczne, nie podważają merytorycznej wartości pracy oraz jej wyników. W niektórych przypadkach mają zachęcać do podejmowania polemiki i dyskusji naukowej, a gdyby praca miała zostać opublikowana – również do starannej korekty językowej.

Mając powyższe na uwadze, wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgra Karola Wałachowskiego pt. „Konsekwencje utraty statusu miasta wojewódzkiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast w Polsce” i dopuszczenie go do publicznej obrony.

Prof. dr hab. Tadeusz Stryjakiewicz

Poznań, 08.02.2024 r.